

HAZAI TÜKÖR

Jegyzőkönyv

Törvényszéki bírő: Kérem, én előre nem nyilatkozhatom. Az ügy kényes, nagyon kényes. De mondhatom azt is: szokatlan. Büntető törvénykönyvünk 224-es szakasza 6 hónaptól 4 évig terjedő fogházzal bünteti a szocialista tulajdon ellen elkövetett lopást. Szóba jöhetnek enyhítő körülmények is, vagy súlyosbítók...

Neve: B. András

Születési éve: 1952. augusztus 1.

Születési helye: K...

Apja neve: B. Dávid

Anyja neve: B. Anna

Iskolai végzettsége: 10 osztály

Munkahelye: Készruhagyár

Ingó vagy ingatlan vagyona: nincs

B. András: Kínáljon meg egy cigarettával. Köszönöm. Maminak hatszáz lej nyugdíja van, tőle nem kérhetek pénzt. A tegnap eladtam két üres üveget. Egy lej harminc banit kaptam. Az átvevő markomba ejtette az aprót, úgy, mint egy koldusnak. Vissza is akartam adni, persze valami kísérőszöveggel. Már nem is tudom, mit akartam mondani. De aztán eszembe jutott, hogy négy napja nem volt cigarettá a számban. Nyeltem egyet, és zsebre vágtam a pénzt. Még tíz nap a tárgyalásig. Szeretném, ha nem húznák-nyúznák a dolgot. Mindent elmondtam, mindent beismertem. Ott bent... ott bent vajon adnak cigarettát?

B. Dávid: Mindenki úgy néz rám, mintha én volnék a hibás. Nem értem, becsületesemre, nem értem. Én apa, anya nélkül nőttem fel. Az egyik rokon a másikhoz passzolt. Még a tranzferáló levelet is velem küldették. És tudja, mit írtak? Dávid jó fiú, szófogadó, de sokat eszik. Tizenöt éves koromban már inas voltam. Beszéljek arról, hogy milyen volt harmincöt évvel ezelőtt az inasélet? Az úrfinak elmondtam. Kiröhögött. Érti? Kiröhögött. Akkor, igaz, lekentem egyet neki. Elment, két napig nem jött haza. Amikor elővettem, elém állt, s azt mondta: ha még egyszer megüt, többé nem jövök haza. A tizenöt esztendő alig töltötte be... Azután uralkodtam magamon, de azt hiszem, rosszul tettem.

B. András: Nyolcadikos voltam. A hosszú szünetben jön Z. Albi — most másodéves az agronómián vagy az állatorvosin, nem is tudom —, kezembe nyom egy almát, és azt mondja: — Bandi, én nem haragszom rád. — Jól van, de miért kellene haragudnod? Bántottalak? — kérdeztem. — Nem. De a te apád az utcára akarja juttatni az én apámat. — Biztosan valami hülyeséget csinált — mond-

tam én, mintha büszke lettem volna az öregemre. Albi sértődötten válaszolt: — Nem csinált hülyeséget, csak megmondta az igazat.

Ha jól emlékszem, valami prémiumról volt szó. Apám a káderosztályon dolgozott. Sohasem hallottam jót róla. Már azoktól a gyermekektől, akiknek a szülei ugyanabban a gyárban dolgoztak. Ez fáj. Azt hiszem, nagyon boldog lettem volna, ha valaki egyszer azt mondja: „Bandi, a te apád egy nagyon rendes ember...” Vacsora közben eszembe jutott Albi. Rögtön bedobtam a kérdést: — Miért kell valakit kidobni a gyárból csak azért, mert megmondta az igazat? Apám szájából majd kiesett a falat. — Ki mondta ezt neked? Ki merete ezt mondani? — kérdezte nagyon dühösen. Albit nem árultam el. Aztán jött apám a mesével: — Egyesek azt hiszik, hogy a szocializmus olyan, mint egy fejőstehén. Nem, elvtársak, nem. Áldozatokat is kell hozni. Sokan elfelejtik, hogy milyen volt az élet a felszabadulás előtt. Amikor én inas voltam, a nagyságos asszony belepisilt a disznók ételébe, hogy a szolgáló vagy az inas — mármint én — nehogy kiszedje a megázott kenyérhajákat. Közbeszóltam: — Ezt már sokszor hallottam. A pofon elől nem tudtam kitérni. Csillagokat láttam. Apámnak nehéz keze van. Asztalos volt... Akkor is mamihoz jöttem. Mami nem szereti az öregemet. Sosem mondta, de én tudom.

Mami: Dávid különös ember. Mostmár kár is erről beszélni.

*

Mami: Falun laktunk. Férjem — Anna édesapja — a háborúban maradt. Károly, a fiam, akkor még csak legényecske volt, alig tizenhét éves. Rámaradt a hat hold föld, az egész gazdaság, minden nyomorúsággal együtt. Büszke legény volt, nem akadt párja a faluban. És milyen dolgos. Később pedig már nem sok értelme volt a munkának, a beszolgáltatások után kevés maradt a szűszékban. 1952-ben kezdték szervezni nálunk is a kollektívet. Nehezen ment. Egy szép nap hazállít Dávid. Mondja a fiának: — Te Károly, itt van a papír, Anna az ő részét beadja a közös gazdaságba. Nem felejttem, a konyhában ültünk, tél volt, kint nagy hó. Károly reám nézett. Tekintetétől reszketni kezdtem. Ölni tudott volna. — Itt senkinek sincs része — mondtam —, amíg élek, itt minden az enyém. Károlyra pillantottam, lehajtott fejjel hallgatott. Nem úgy Dávid. Ömlött belőle a szó: — Miért köntörfalaznak, itt úgyis kollektív lesz, ha akarják, ha nem, ma, holnap, a jövő évben, de lesz! — Te Dávid — hallom Károlyt —, azt mi is kéne akarjuk. Másképp nem lehet jó. — Dávid fújta a magáét: — Ha te nem akarsz, akarja más, megcsinálják nélküled is, akaratod ellenére is. És te azt nagyon megbánhatod. De nagyon. Ha annyi eszed volna, mint egy tyúknak, te állnál be elsőnek. Vezető lehetnél. Talán még elnök is. Van a pártnál ismerősöm, beszélnek vele... — SzareMBER vagy, Dávid — mondta a fiam lefojtott haraggal, és kiment. Nem is jött be addig, amíg Dávid nem csukta be maga mögött a kaput.

Vejem azon a tavaszon szinte hetenként kijött a faluba. Szervezte a kollektívet. Sok mindent összebeszéltek róla. De ezt már nem érdemes felemlgetni. A fiamat elvitték. Azt állították, hogy a kollektív ellen uszította az embereket. Nem igaz. Csak azt mondta, hogy ő nem áll be, inkább földönfutóvá lesz. Amikor hazaengedték, már megvolt a gazdaság. Most olvasom az újságból, hogy a legjobb a megyében... Eladtunk mindent, amit eladhattunk, és beköltöztünk a városba. Károly a vasgyárban dolgozott, én a szövödében. Ha Dávid meglátogatott, a fiam kiment a házból. Nem is köszöntötték egymást. Ez nagyon fáj nekem, de nem volt mit csináljak. Károly meghalt. Tavasszal lesz hat éve. Májrákban.

B. Anna: Ma is voltam nála. De amikor látja, hogy jövök, bezárkózik a szobába. Egy szót, annyit sem szól hozzám. Anyám is hallgat. Nézze, egy hónap alatt megöszültem. Éjszakákat nem alszom, reszket a kezem, olyan vagyok, mint egy rongy. Hát ezt érdemeltem én?

B. András: Az igazság az, hogy sajnálom anyámat. Amikor a milícián belépett az ajtón, belemarkoltam a combomba, s úgy szorítottam, hogy megfeketedett. Másképp biztosan elbögöm magam. Gyönyörű jelenet lett volna: összeborulunk és zokogunk. Mindent, csak ezt nem. Ha kiszabadulok, veszek neki egy csokor virágot. Szegfűt, azt szereti. Kopaszon, virággal a kezemben állítok be. Szép lesz?

*

B. András: Két évvel ezelőtt váltották le apámat. Otthon azt mondta, hogy az ő kérésére. Röhögtem magamban. Eszembe jutott a mondása: a szocializmus nem fejesthén. Hét osztállyal ma már nem lehet dirigálni. Visszament a gyalupad mellé. Persze, osztálytársaim hordták a mesét. Már ameddig az egyiknek nem vertem be a fogát. Három napra kidobtak az iskolából, de aztán kuss volt. Vagy két hónappal később apám a gyárat is otthagya. Nem mertem kérdezni semmit. Most már tudom: féltem. Nem attól, hogy beinkasszállok egy-két pofont. Féltem, hogy nem mond igazat. Hogy ismét előjön valami üres dumával. Otthon sem ment minden a rendjén. Egyszer csúnyán összedobták a szennyest. Anyám kiabálta: — Menj ahhoz a csitri kurvához. Apám nekirontott, meg akarta ütni. Közéjük álltam. Erre aztán lecsillapodtak. Tehát valami mégis igaz volt abból, amit a fiúk mondtak. Apám a lányok mellbőségét is rávezette a káderlapra.

B. Dávid: Ha valaki dolgozott a szocializmusért, akkor én dolgoztam. Éjjel-nappal, ha kellett. Elismerést nem vártam, ott volt a gyár, a termelés. Hogy nem mindenki szeretett? Ez igaz. Szigorú voltam. Hozzám is szigorú volt az élet. Persze, aki sokat dolgozik, az téved is. Én is tévedtem. De egy szó sem igaz abból a sok mocskoból, amit reám hordtak. Lakást is csak az kapott, aki megérdemelte, nagyobb fizetést is, prémiumot is. A család? Ami igaz, igaz, oda kevés idő jutott. Ha otthon voltam, bújtam a könyveket meg az újságokat. A fiammal, tizenöt éves koráig, nem volt semmi bajom. Szorgalmasan tanult, nem tekergett. Aztán elindult a lejtőn. Nem bírtam megállítani. Nekem is volt bajom elég... Az anyja bátyjára hasonlított.

B. Anna: Két műszakban dolgozom, tizenöt esztendeje, megszakítás nélkül.

B. András: Apám megjátszotta a boldog embert. Kész volt az új lemez: ledolgozom a nyolc órát, aztán azt csinálom, amit akarok. Nem fáj a fejem semmiért. A fizikai munka pihentet. Aztán még újságot sem láttam a kezében. Hazajött, megebédelt és lefeküdt. Este meg átment a szomszédba römizni. Dicséretére legyen mondva, anyám előtt öt-tíz perccel mindig hazajött.

*

B. András: Befejeztem a tizedik osztályt, hazavittem a bizonyítványt, és azt mondtam: nekem ebből ennyi elég. Dolgozni megyek. Akkor még nem gondoltam komolyan, de év vége volt, és én rettenetesen meguntam az iskolát. Kíváncsi voltam, mit mond az öregem. A szöveg így szólt: — Mi az isten, kuli akarsz lenni egész életedben? Tudod te, mit jelent nyolc órát dolgozni a gyárban? Neked parancsol a mester, a mérnök, a főmérnök, az igazgató, mindenki. Téged

vesznek elő, ha nincs meg a terv, ha megvan, a mások vállát veregetik. Erre én: gyárban dolgozni kikapcsolódást jelent. Öt idéztem. Apám dühbe jött: — Csínálj, amit akarsz, csak nehogy megbánd később. S ha mégis megbánnád, nehogy bennünket hibáztass. Ezt jól jegyezd meg, te lajhár, dög disznó. A lajhár meg a disznó szó nem esett jól, de lenyeltem. Az ember sose legyen érzélgős. Más-képp megeszi a fene. Anyám akkor kimaradt a cirkuszból. Nem szólt semmit. Valakitől megtudta, hogy az iskola tábort szervez a tengerparton. Egy reggel a kezembe nyomott háromszáz lejt. Azt mondta, menjek, fizessem be. Kijelenttem: — Nincs kedvem a tengerre menni, félek, hogy megesznek a cápák. — Nem baj — mondta anyám —, legalább nem lesz, aki keserítsen. — Erre nem volt amit válaszoljak. Indulás előtt két nappal azt mondja az öregem: látom, mégis a sulihoz húzol. Jobb is a meleg homokban fetrengeni s gusztálni a lányokat, mint dolgozni. Pedig már azt hittem, dolgozni, keresni fogsz, s minket küldesz el nyaralni.

Másnap bementem az iskolába, és visszakértem a pénzt. Amikor anyám a konyhaasztal sarkán meglátta a pénzt, sírva fakadt. Azt kérdezte: — Fiam, miért vagy ilyen? Magamban egy jó nagyot káromkodtam. Igen, és rágyújtottam, ott apám előtt fújtam a füstöt.

Három nap múlva már a Ruhatisztító és Festő Vállalat alkalmazottja voltam. Minden reggel hatkor keltem, fél hétkor kint voltam a kapun, sietni kellett, a műhely, ahol én dolgoztam, a város szélén volt. Itt ismerkedtem össze Mutyuuval. Kicsapott egyetemista volt. Nagyon szerette a lányokat és az italt. Nem tudom, melyiket jobban. De jó barát volt. Az ingét is nekem adta volna. Félt a katonaságtól, ezért sokat tanult, készült az orvosira. Minden reggel, úgy tíz óra körül, jött a duba, felraktuk a kivasalt ruhákkal teli kosarakat, és széthordtuk az átvevő üzletekbe. Ott átadtuk, majd átvettük a szennyest, és vissza a mosodába. Nem öltük meg magunkat a munkával. Azért a fizetésért kár is lett volna.

B. Anna: Én nem akartam, hogy otthagyja az iskolát. Orvos szerettem volna, hogy legyen, vagy mérnök. Azt hittem dolgozik egy-két hónapig, aztán rájön arra, hogy mégis jobb tanulni.

B. Dávid: Azt gondoltam akkor: menjen, csak menjen. Majd rájön arra, hogy az életben mindenért küzdeni kell. Hadd próbáljon megállni a saját lábán.

B. András: Peches fickó vagyok. Egy vasárnap délelőtt kivittek a futballpálya mellé, közmunkára. Sohasem berzenkedtem az ilyesmi ellen. Az ember megy, lapátol, csákányol egy kicsit, az idő telik, nem is rosszul. Megérkeztünk vagy harmincan. Előkerül egy sánta öreg, mondjuk neki, itt vagyunk, kezdődhet a meló. Erre ő végignéz rajtunk, aztán elkezd gondolkodni. Számolta, hogy hány lóerő van bennünk. Aztán bement a kalibájába, s kidobált onnét három lapátot, egy ásót meg három gereblyét. A szakszervezeti elnök megragadta az ásót, s indult az öreg után. Kétharmada a társaságnak csak állt, zsebetett kézzel. Köztük én is. Mondjuk az öregnek: ide szerszám kellene, mert szaporátlan dolgoz marokkal hordani a kavicsot. Erre ő káromkodni kezdett, valaki fejest szidott, aki már rég itt kellene legyen 50 lapáttal és tíz saroglyával. A fejes elvtárs délig sem érkezett meg, a szakszervezeti elnökünk meg ragaszkodott ahhoz, hogy ha együtt jöttünk, együtt is menjünk haza. És nem hamarabb, mint fél egykor. Tíz lapát földet dobtam tovább, mert abból a három lapátból is kettőnek eltörött a nyele. Hülyéskedéssel telt el az idő. Talán két héttel később szakszervezeti gyűlés volt. Elnökünkől ömlött a szó. Mondókája felénél lehetett, amikor halom a nevem. Akkor kezdtem odafigyelni. Arról volt szó, hogy vállalatunk 34

dolgozója aktívan kivette részét a stadion építéséből, s a legszorgalmasabbak között ott vagyok én is. Röhögni kezdtem, még a kiküldött is rosszállóan nézett rám az asztal mellől. A beszámoló után le kellett volna üssenek, hogy hallgassak. Kipakoltam csúnyán. Azt mondtam: — Sértve érzem magam, mert az én munkám nem ért semmit, potyára bolondítottak ki bennünket, és én többé nem kelek fel vasárnap reggel hét órákor csak azért, hogy kiszellőztessem a nadrágomat. Megtapsoltak. Másnap jön a mester, s azt mondja: — Holnaptól kezdve a szortírozóban dolgozol: Kérdem: — Miért? Mondja meg, ha nem hadítok. — Azért, mert most ott van szükség emberre. De ha nem tetszik, mehetsz. Egy hét sem telt el, beadtam a lemondásomat. Mutyu is.

B. Dávid: Egyik napról a másikra otthagya munkahelyét. Pedig az kezdetnek nem volt rossz. Ha eszembe jutnak az én inaséveim...

B. András: A készruhágyár raktárában dolgoztunk. Az iskola megkezdődött. Apám nem szólt, anyám megpedzette a dolgot, csak úgy, mintha a selyemharisnyájáról lett volna szó. Beiratkoztam az esti líceum tizenegyedik osztályába. De ezt én is elfelejtettem megmondani otthon. Igaz, legtöbbször csak aludni mentem haza. A gyár KISZ-titkára egy nap üzent, munka után beszélni szeretne velem. Keressem meg az irodán. Nafene, gondoltam. Ha későre is, de biztosan a tisztítótól dobták utánam a szennyest. A titkár várt. Távirati stílusban beszélgettünk:

— Meg van elégedve a munkájával?

— Meg.

— Az elég baj.

— Ezt is el kell végezze valaki. — Adtam az öntudatot.

— Ez igaz, de nem egy tizennyolc éves fiatal. Nincs magában semmi ambíció?

— Még nem találtam. — Ez rendes fickó, gondoltam. Ezzel lehet szót érteni.

— Mesterség kell, valami szakma, érti? A jövő hónapban kezdünk egy szakképesítő tanfolyamot. Holnap reggel járja be a gyárat. Aztán gondolkozzon, hogy mihez volna kedve.

Mutyu: Bandi egyszer azt mondta nekem, hogy szeretne elköltözni hazulról, mert nem szereti a kripta-levegőt.

B. Anna: Annyi pénzt adott le, amennyit akart. Három-négyszáz lejt... amennyit akart. Én nem kértem soha.

B. András: Mostmár mindegy... Szabász akartam lenni. Abban láttam a legtöbb fantáziát. Az tűnt a legnehezebbnek. Mert a titkárnak igaza volt. Az ember csak munkáján keresztül tartozik valahová. És kell valahová, valakikhez tartozni, akkor nem lökdösheti senki... Egyelőre lóttek ennek is. Egyelőre.

*

B. András: Apám elővett. Szépen kezdte: — Nézd, fiam, úgy látom, megállapodtál, dolgozol, keresel. Csak azt felejtetted el, hogy a családhoz tartozol. Nagyon kíváncsi voltam, hová akar kilyukadni. Ilyen szívfacsaró bevezető után. — Az ember előbb-utóbb rájön arra, hogy egy élete van. Elhatároztuk anyáddal, hogy autót veszünk. Szombaton délután felpakolunk a kocsira, kiruccanunk a Marosra vagy a Szamosra, ahová akarunk. Tehát ezért maszekolt annyit az utóbbi időben. Könyvállványok, polcok, fényezés, parkett-gyalulás. — Rendben — mond-

tam én —, és mit kell nekem csináljak? — A fizetésedet te is odaadod anyádnak. Akárcsak én. Megérkeztünk. — Nekem mindegy — mondtam, pedig dehogyan volt mindegy. Csak éppen nem volt kedvem vitatkozni. A fizetéskor leadtam 300 lejt, mint máskor, a többit elköltöttem. Vásároltam egy ballonkabáttra valót. Akkor este nagy cirkusz volt. Apám ordította, hogy az ő házában nem csinálhatok azt, amit én akarok, ha nem tudok alkalmazkodni, hát menjek a jó francba, akkora vagyok, mint egy ló, tartott már eleget. S hogy minden jó legyen, összetépte a ballonanyagomat, és rátaposott. Nem szóltam semmit, vettem a kabátom, és kijöttem az ajtón. Szaladni kezdtem, amikor hallottam, hogy anyám sikolt utánam. És azóta nem is voltam otthon. Mondtam már: ha kiszabadulok, viszek anyámnak egy csokor szegfűt.

B. Dávid: Az ember ideges néha. Ezt is meg lehet érteni.

B. Anna: Szegény fiam...

B. András: Elmentem Mutyuhoz. Tudtam, hogy egyedül van. Az anyja elutazott a tengerpartra, három hónapra. Pincérnő, küldték a szezonra. Gondoltam, meghúzódom nála, amíg találok egy albérleti szobát. Mert ha nem, elmegyek a városról is. Mutyunál vendégek voltak. Hatan vagy heten, nem is tudom. Lányok, fiúk. Néhányat ismertem közülük. Piás volt az egész társaság. Az egyik lány kombinében táncolt. Semmi sem volt rajta, csak egy átlátszó kombiné. Örömmel fogadtak. Mindegyikkel koccintani kellett. Táncoltunk, énekeltünk. A kombinés nekem jutott. Úgy éjfél felé elfogyott az ital. Mutyu kitette a kalapját a szoba közepébe, mindenki beledobta a nála levő pénzt. Még egy fél liter konyak ára sem gyűlt össze. Nálam egy bani sem volt. Szégyelltem. A kombinés lány azt mondta, hogy imádja a potyázókat, de csak messziről. A gavallérnak meg nem bír ellenállni. S. Gazsi intett, menjek ki vele a konyhába. — Gyere öregem — mondta —, egy óra múlva itt vagyunk a piával. Annyit hozunk, hogy a lábukat is megmoshatják. Már az utcán voltunk, amikor megtudtam, hogy hová megyünk. Gazsi nem először volt ott. Azt mondta, sima ügy, semmi veszély. Neki elhihetem, úgy ismeri a terepet, mint a tenyerét. Az igazság az, hogy még örültem is. Miért tartson engem egy dög potyázónak. Egy egész üveggel öntök belé, terveztem magamban. Gazsi valóban ismerte a terepet. Úgy járt a ládarakások között, mint egy macska. Ő mászott be a raktár ablakán is. Először három üveget adott ki. Külföldi italok voltak. Azt mondtam: Gazsi, ennyi elég. De ő csak adogatta tovább. Tíz üveggel indultunk vissza. Gazsi jókedvű volt. Már az úton inni akart. Énekelni kezdett. Az egyik kis utcában részeg férfibe ütköztünk. Gazsi megállította. — Akar-e édesapám egy üveg valódi skót whiskyt? Persze, hogy akart. — Itt van, ha elmondja az abc-t. De hibátlanul. Röhögünk. Csak a h betűig jutott el, de az üveg italt megkapta. Igya meg a mi egészségünkre. Nem mentünk száz lépést, a Dózsa utca sarkán két milicistát pillantottunk meg. Az volt az érzésem, hogy minket várnak. Megijedtem. A kabátom alól kiesett egy üveg, szólt, mint a puskalövés. Beugrottam a legközelebbi kapu alá, leraktam az üvegeket, és szaladni kezdtem visszafelé. Gazsi utánam kiáltott: „Állj meg, te bolond!” Hallottam a sípszót is. De én futottam tovább, nagy kerülővel, hazafelé. A kapu előtt már várt a kocsi. Gazsi benne volt. Sírt.

B. Dávid: Ilyennek született, mást nem mondhatok. Ha tőlem nem tanult becsületet, majd tanul OTT.

A foglalkozási struktúra átrétegződése Középjátn

A változó falu legszembetűnőbb sajátossága, hogy lakói a városba kíváncznak: a felemelkedés útját a városba vezető úttal azonosítják. Az alábbi tanulmányban céloim konkrét szociológiai felméréssel hozzájárulni a falusi társadalmi és foglalkozási struktúra-modelljének kidolgozásához nemzetiségi jellegzetességeink figyelembevételével.

A kutatás területe és módszere

Középjáta Kovászna megye erdővidéki faluja, községi székhelye Nagyjáta. Lakóinak száma 1350: férfi 663, nő 687. Az utóbbi két évtizedben a népesség fokozatosan csökken: 1948-ban 1540, 1956-ban 1409. A felmérést családonként végeztem. A kutatás megkívánta egy családon belüli generációs foglalkozás-megoszlás rekonstruálását. Mivel a hivatalos statisztikai adatok nem tartalmaznak ilyen információt, a szükséges adatokat kollektív emlékezés alapján gyűjtöttem. A felmérés 436 családból 362 teljes család, 74 nem teljes. (Túlnyomórészt özvegyekből áll.) Közös háztartásban él 51 család, tulajdonképpen „nagy család”-jellegük már nincs, ritkán társul a családi és gazdasági funkció (de nem áll fenn a Csáki gorbón tapasztalt eltartottság sem).

A falu társadalmi szerkezete a hajdani „székely faluközösség” jegyeit őrzi. A határórség bevezetése és a székely népközösség szokástörvényei, mint ismeretes, többé-kevésbé megakadályozták a jobbagyság meghonosodását. A lakosság alapfoglalkozása a földművelés volt. A családok szükségleteiket az önellátó társadalomra jellemző termelés termékeivel elégítették ki. A termelés elsőbbsége a fogyasztással szemben a háziipar felvirágzását is eredményezte, ugyanakkor a halászás, vadászás, erdőlés szinte minden ember foglalkozáskörébe tartozott.

A múlt század második felében tömeges méreteket ölt az elszegényedés, az eladósodás, a földbirtokok elvesztése, a mesteremberek megélhetési lehetőségeinek korlátozása. Az ilyenképpen kialakult agrárproletárság időszakai vándormunkásként Predeálra, Sinaia-ra, Botfaluba, Brassóba járt dolgozni. Bár a kivándorlás nem öltött nagyobb méreteket, a századforduló és az első világháború előtt, sőt a két világháború között sem, mégis sokan elmentek Bukarestbe és Budapestre, ahol protekcionális gócpontok alakultak ki (egyik családtag 5—6 családtagot vonz maga után). A tagosítás és arányosítás, majd később a harmincas évek gazdasági válsága megfosztotta a törpebirtokosok jó részét 1—4 holdnyi földjüktől. A föld nélküli agrár munkaerő egy része mesterséget tanult, és száma révén társadalmi súlya növekedik. Ilyenképpen az 1945-ös földosztás előtt Középjátn a következő foglalkozási struktúra található:

AGRÁR-FOGLALKOZÁS					NEM AGRÁR-FOGLALKOZÁS	
kisiparos*	pásztor	középgazda	szegényparaszt	földnélküli	értelmiségi	munkás
18,15%	6,15%	26,77%	26,77%	18,15%	2,15%	6,15%

* Agrár-érdekeltségű, és szorosan kötődik a faluhoz.

A foglalkozási struktúra fedi a társadalmi rétegződést, a hovátartozásnak vagyoni alapja van. A családok 51,68% szegény- és középparaszt. A szegényparaszt keresetét erdőmunkával, „részbenműveléssel“ és napszámmal pótolta. Az iparos-család sem tudott csak kisipari munkából megélni, viszont az évszaki munkamegosztás (nyáron földműves, télen iparos) lehetővé tette saját földjének megművelését. Nem soroltam a földnélküli parasztcsaládok közé a juhásztorokat. Ezek vagy nagygazdáknál szolgáltak, vagy saját nyájuk volt (önálló foglalkozásként generációról generációra öröklődött). Az első bácsot 1612-ben Bethlen Gábor engedélyével szerződtette a falu, századok folyamán betelepülés révén számuk 20-ra növekedett. A munkások csoportját állami alkalmazásban lévő vasúti, cukorgyári dolgozók alkotják. Az időszakos vándormunkások, gazdasági és társadalmi érdekeltységüket tekintve agrár foglalkozásúak. Értelmiségi Középpajtán is a tanító, jegyző, pap volt.

Foglalkozási átrétegződés

Középpajta társadalmi átrétegződésében az egész társadalmunkban jelentkező változások észlelhetők. E változások konkrétan is felmérhető módon a foglalkoztatottság struktúrájában tükröződnek. Az ipari munkásság megjelenése foglalkozási mozgékonytságot jelez. A mobil agrár-néptöbbség az összfalusi népesség keretében különböző foglalkozástípusú családokat körvonalaz.

A 436 család három típusba sorolható: agrárcsalád, félagrár- és nem agrár-család. 436 családból 74 családtöredék, ezek 89%-a agrár típusú, azaz nyugdíjas mtsz-tagok, átlagos életkoruk 70 év, tehát társadalmi súlyuk nem arányos az összcsalád-számhoz viszonyított közel 20%-kal.

362 teljes családból 179 (49%) agrár típusú, azaz a férj és feleség is termelőszövetkezeti tag. Ennek a típusnak az agrár „fajsúly“ kisebb az arányszámnál társadalmi és gazdasági funkcióit tekintve: 22 családban nincs gyerek, 59 család utód nélkülinek számít, mivel a második generáció elvándorolt. Így maradt 98 család, melyből 40 él közös háztartásban. Mindkét nemzedék a közös háztartásokban agrár jellegű 11 esetben; 29 esetben a második nemzedék az iparban foglalkoztatott.

Félagrár típusú család (a férj ingázó munkás, a feleség termelőszövetkezeti tag) 68 (15%). Közös háztartásban él 9. A félagrár típusú család nem stabil, preferenciális síkon az ipar felé tendál. A feleség az értékes háztájiért dolgozik az mtsz-ben. Az ipari érdekeltségű családok száma 115, azaz 26% (közös háztartásban él 29), 12%-uk, tehát 15 család mindkét tagja munkásként dolgozik. A többi esetben a férj ingázó, a feleség a háztartásban tevékenykedik.

A család típusok megoszlása foglalkozási struktúra szerint: 49% agrár-, 36% nem agrár- és 15% átmeneti, félagrár-család. Az agrárcsalád csak nemzedéki kritérium szerint dominál, olyan értelemben, hogy figyelembe véve a 74 nem teljes családot és azt, hogy az első nemzedék 82%-a is agrár foglalkozású. A második nemzedék alkotja a félagrár és nem agrár család típusok nagy részét (76%). Így tehát intergenerációs síkon a családok az ipar felé irányulnak. Iparosodó falu, mondhatnók, ha a foglalkozási mobilitás nem járt volna területi mobilitással is; az iparban foglalkozók ugyanis lehetőségeik szerint elvándoroltak. Középpajtán ipar nincs, így hát csupán iparosodó lakosságról beszélhetünk. A fölös agrár munkaerő kifogyóban van. Az agrár néptöbbség elöregedett, a városba áramló munkaerőtartalék „kiapadó félben van“, a jövőben másféle strukturális változásokat várhatunk.

Az agrár és nem agrár foglalkozások aránya egyénekenként összesítve fedi a családtípusok mutatta arányokat (kevés eltolódás a nem agrár foglalkozások felé mutatkozik):

AGRÁR ÉRDEKELTSÉGŰ FOGLALKOZÁS NEM AGRÁR ÉRDEKELTSÉGŰ
FOGLALKOZÁS

mtsz-foglalkoztatott

<i>növény- ápoló</i>	<i>állat- gondozó</i>	<i>fogatos</i>	<i>mező- gazd. gépész</i>	<i>iparos</i>	<i>állami gazd.</i>	<i>kisiparos</i>	<i>erdészet</i>	<i>ipari munkás</i>	<i>értel- misé- gi</i>	<i>III. szek- tor</i>
309	65	32	11	19	43	20	21	156	17	23

A foglalkoztatottsági struktúrában most is a mezőgazdasági dolgozó dominál, a szövetkezeti földművesréteg túlsúlya nyomán. Korszerű nagyüzemű munkaszervezés következtében szakosodott a középjaitai gazdálkodó: növényápoló, állatgondozó, fogatos és mezőgazdasági gépész. Átlag életkor: a növényápolók közt 66 év, állatgondozóknál 57 év, a fogatosoké 49 év, a mezőgazdasági gépészeké 28 év. Életkor és kereseti lehetőség fordítottan arányos. Szakképesítési arány: 5% szakképzett, 95% szakképzetlen. A szakképzetlen munkaerő nagy százalékát és az átlag magas életkort a falu közigazgatási helyzete is magyarázza: a községi központban, Nagyajtán telepednek le a fiatal szakképzett munkaerők. Otthon inkább mezei munkásra van szükség.

Önálló foglalkozásként vált ki a mezőgazdaságból az erdészet. Intézményesedett helyi szinten is a fakitermelés. Sajátos helyet szakképesítési arányuknál fogva alkotnak. Szakmunkás 10, betanított munkás 40, szállítómunkás 19, szakképzetlen 31%. Átlagos életkoruk 39, 60 és 22 év. Foglalkozás-változtatásuk nem járt társadalmi vertikális mobilitással: mezőgazdasági munkás → képesítetlen erdőmunkás, kovács → favágógépkezelő, kályhás → favágógépkezelő.

436 mezőgazdasági érdekelttségű munkásból 43 a szomszédos nagyajtai állami gazdaságban dolgozik. Állandó jelleggel 8-an (traktoros, sofőr és gazdasági szakmunkás), időszakos napszámos munkára 35-en járnak. Ez utóbbiak nagy része 16–18 éves; az általános iskola befejezése után nem jutottak be semmilyen iskolába, sem pedig városi „állásba“.

Nagy méretű foglalkozásváltoztatást tapasztalunk a kisiparosoknál. A falu termelő és fogyasztó funkciói közötti eltolódás, a fogyasztás előtérbe kerülése következtében a 64 mesterséget tanultból 20 ipari munkára ment, 19 az mtsz-ben, 20 pedig a faluban dolgozik szakmunkásként (5 nyugdíjas).

<i>Foglalkozás munkahely</i>	<i>kerékes</i>	<i>kovács</i>	<i>asztalos</i>	<i>cipész</i>	<i>lakatos</i>	<i>szabó</i>	<i>kőműves</i>	<i>ács</i>	<i>szűcs</i>	<i>molnár</i>	<i>kereskedő</i>	<i>mészáros</i>	<i>kasszótó</i>	<i>szénégető</i>	<i>szíjgyártó</i>	<i>kertész</i>	<i>erdész</i>	<i>Összesen</i>
a faluban	3	1	2	3	3	3	2	2	1	—	1	—	—	—	—	—	—	20
az mtsz-ben	3	2	1	1	4	—	2	1	—	1	—	1	1	—	2	—	—	19
ipari munkás	3	—	—	2	3	2	2	1	2	—	—	1	—	1	—	1	2	20
																		Összesen
																		59

Átlag életkoruk 50 év felett van. A nemzedék kihalásával eltűnik az általuk képviselt mesterségek egy része, például: kosárfonás, szíjgyártás, kályhás, kerekes, szénégető, kovács. Helyükbe a modern termelésre jellemző szakmunkások lépnek: erdészeti, faipari, fémipari szakiskolák végzettjei.

Középjáttán is kialakult az utóbbi évtizedek során a harmadik (szolgáltatási) ágazat alkalmazottainak rétege. Tisztviselők (könyvelő, pénztárnok), adminisztrációs személyzet az mtsz-ben (raktárnok, beszerző), egészségügyi alkalmazottak, a közlekedés és kereskedelem alkalmazottai, összesen 23. Átlag életkoruk 35 év, középfokú képesítésűek vagy szakiskolát végeztek. Munkahelyük Nagyajta, de középjáttai származásúak és lakosok is. Az értelmiségiek viszont nem középjáttaiak. A tantestület és a lelkész összesen 17 fő, 84 %-uk képesített, tanítóképzőt és főiskolát végzett. A falu tantestülete kulturális tevékenysége és a tovább tanulók magas aránya révén kiemelkedik. Nincs ingázó tanerő; beilleszkednek a falusi életkeretekbe, és bizonyos fókig azonosulnak is a falu problémáival. Bár 1945-től 93 tanerő fordult meg Középjáttán, a tantestület homogén, nem osztják meg a falun gyakran tapasztalható káros személyeskedő ellentétek. A fluktuáció okai: a helyettes tanerők évenkénti változása, az idegen falvakból származók igyekezete saját falujukban vagy városban letelepedni. 90 % a megyéből való, középjáttai tanító 2. A mostani tantestület meglehetősen stabil, évente 1—2 tanerő jön vagy megy. Legnagyobb szolgálati ideje az odaválási tanítónőnek van, 16 év, és természetesen a legöregebb, 84 éves nyugdíjas tanítónőnek, akit 1907-ben helyeztek Középjáttára.

Ipari munkások

Három tényező határozza meg a középjáttai népesség iparosodó jellegét:

- közigazgatásilag alárendelt helyzete
- az ipari munkahelyek viszonylagos közelsége
- közlekedési lehetőségek: vasút, autóbuszjárat.

Az ipari munkások az aktív népesség 20 %-át alkotják; Brassóban 103-an, Köpecen 26-on, Veresmarton 9-en, Botfaluban 3-an, Prázsmáron 5-en dolgoznak. A munkahelyük és lakhelyük közötti távolság 44 km (Brassó), 14 km (Köpecbánya), 22 km (Veresmart). Legközelebbi vasúti megálló Apáca (7,5 km, ide gyalog vagy autóbusszal mennek). Innen vonattal Brassóba, Botfaluba, Veresmartra. Köpecbányára pedig autóbusszal utaznak, ingázási idejük 1—3 óra. A Brassóban dolgozók reggel négy órakor kelnek, s délután fél hatkor érkeznek haza, tehát tulajdonképpen ingázási idejük öt és fél óra. Átlag keresetük 1300 lej fölött van, 800—2500 lej kereseti intervallumban.

INGÁZÓ MUNKÁSOK, MUNKAHELY ÉS SZAKKÉPESÍTÉS SZERINT

<i>munkahely</i>	<i>szakképzett</i>	<i>képzetlen</i>	<i>középfokú végzettségű</i>	<i>összesen</i>	<i>%</i>
Brassó	66	35	2	103	70,06
Köpecbánya	10	16	—	26	18,3
Veresmart	3	5	—	9	6,2
Botfalu	2	1	—	3	2,04
Mács	2	3	1	5	3,4
Összesen	83	60	3	156	

Amint a táblázat mutatja, a képezített munkások túlsúlyban vannak a képzetlenekkel szemben. Ez a képezítés 83-ból csupán 17 esetben jelent szakiskolai végzettséget. A falusi ember segédmunkásként állt munkába, és általában a legnehezebb fizikai munkára vállalkozott, de lehetősége volt az illető munkahely profiljának megfelelő képezítést nyerni (betanított munkás), s ezt 66 meg is szerezte: Köpecen betanított bányamunkás 9, bányász esti tanfolyamon 5, hathónapos tanfolyamon tanult 4; Brassóban, Veresmarton és Botfaluban betanított munkás 16 (csiszoló, tekericselő), esti tanfolyamon 13, hathónapos tanfolyamon tanult 14, középfokú képezítést 3-an szereztek. A képzettségi arány nem azonos az iskolai végzettség mutatójával, ugyanis betanított munkás lehet valaki néhány elemi osztály elvégzése után is. A 156 ingázó munkás iskolai végzettsége a következő: középfokú 3 (átlag-életkoruk 34 év), szakiskola 18 (átlag-életkoruk 29), szaktanfolyam 17 (átlag-életkoruk 30 év), 7 osztály + 6 hónapos tanfolyam 16 (átlag-életkoruk 35 év), általános iskola 58 (átlag-életkoruk 28 év), négy elemi 61 (átlag-életkoruk 50 év). Az idősebb generáció képezítése alacsonyabb, s ez azt jelenti, hogy a következő évtizedben emelkedni fog a szakmai-iskolázottsági színvonal.

Ha az ingázó munkások ipari foglalkozását vizsgáljuk, észrevesszük, hogy a városi munkásokhoz viszonyítva hátrányban vannak. Nem az „elit” szakmákban dolgoznak, hanem kevés ismeretet és sok fizikai erőkifejtést igénylő munkát végeznek. Még a szakiskolások sem választják a modern szakmákat, hanem inkább csak a hagyományosokat. Nem találunk közöttük elektromos szakmunkást, esztergályost, elektronikai készülék-javítót, hanem kőműves, traktoros, öntő, bányász, sofőr (teherautón), fűtő a többségük. A falusi ember akkor is a kőműves szakmát választja, ha lehetősége volna például rádiószereletést tanulni, mert a faluból már dolgoznak többen a kőműves szakmában, és jól keresnek. A falusi praktikusság társul a biztonságérzettel, s az előzetes példa láttán választását sikeresnek ítéli. Ettől eltekintve hátrányban van a felvételin is, a szakmai továbbirányítás csak a már előforduló szakmákra terjed ki. Sem a szülők, sem a tantestület nem ismeri eléggé a szakmai iskolák és szaklíceumok felvételi lehetőségeit, de ha mégis felvételizik a falusi gyermek, egy-két kiváló képességűtől eltekintve hátul marad bátortalansága és tájékozatlansága miatt. Meg kell itt jegyeznünk, hogy a szakmai rangsorolás nem jelent anyagi hátrányt, hiszen a bányászok és mozdony-fűtők keresete az országos átlagszint fölött van.

A mobilitás 1960—1965 között a legmagasabb. Utána csökken, részben, mert kimerült az agrár néptöbbség, másrészt, mert megnövekedett a továbbtanulók száma.

Foglalkozási mobilitás

156 ingázó munkásból 126 az agrár néptöbbségből került ki. A foglalkozási mobilitást 5 évenként vizsgálva a következő táblázatban összegeztem:

	1950-ig	1950—55	1955—60	1960—65	1965—70	Összesen
foglalkozás-változás száma	16	8	17	51	34	126
életkor-határok	15—40	20—45	22—52	17—62	16—65	—
év	év	év	év	év	év	—
átlag-életkor	20	22	30	30	31	—
százalékban	12,6	6,3	13,5	40,4	27,2	—

A mobilitás 1960—1965 között a legmagasabb. Utána csökken, részben, mert kimerült az agrár néptöbbség, másrészt, mert megnövekedett a továbbtanulók száma. A létszám csökkenésével viszont szélesedik az életkor-intervallum. Még a nyugdíjkorhatár közvetlen közelében is elmennek a gyárba dolgozni. Legmozgékonyabbak a föld nélküli parasztszaladók, azok, melyekben az ipari munkára való áttérésnek előzetes hagyományai vannak. A középgazda nehezebben vált meg a földműveléstől, csak az utóbbi években törekszik mindenképpen „állami nyugdíjas kenyérre“. A kisiparosok pedig a munkaalkalmatlanság megszűnésével kényszerültek az iparba. Az összingázók a következő munkakörből mentek ipari munkára: föld nélküli paraszt volt 51, kisézda 9, állattenyésztő 9, mtsz-tag 24, kisiparos 20, a 8 osztály elvégzése után 26-an, többlépcsős mobilitással 17-en.

Az ingázó munkások közül 26-an végeztek szakiskolát, s ez a szám a továbbtanultaknak csupán 14%-a. 210-en folytatták tanulmányaikat általános iskola után. Egyetemet 12-en végeztek, tanítóképzőt 11-en, középiskolát és technikumot 30-an, szakiskolát és szakmai tanfolyamot 157-en. A falu csak 19%-ukat tarthatta meg, a többi elvándorolt. Az ingázó munkások igyekeznek munkahelyük közelében letelepedni. Az elszármazottak 23%-a előzetesen szakképzetlen ingázó munkás volt. Nemcsak Brassóba (43), Köpecbányára (5) költöznek, hanem a perem-falvakba is. Az elvándorolt család potenciális előnyt teremt az otthon maradottnak: vertikális mobilitást észlelünk, a falu szélén lakó szegény ember az elvándoroltak falu közepi ingatlanjába költözve annak gazdasági és társadalmi rangjára emelkedik. Ezek a családok magvai a következő évek függőlegesen mozgékony népességének.

Következésképpen megállapíthatjuk, hogy Középjátn a mobil réteg nemcsak a fiatalság, hanem minden korosztály. Ennek okát helyi jellegű lélektani és gazdasági tényezőben látom:

a) Gazdaságiak: a falu gyenge minőségű, jó karbantartást igénylő határviszonyai. A gazdálkodás optimálisan és érdemlegesen ilyen hegyes határban csak 4 km sugarú körzetben végezhető. Középjátn azonban a legmesszebb eső dűlő 10 km, a határ megközelítően négyzet alakú, s a falu az egyik sarokban helyezkedik el. Ez azt jelenti, hogy naponta a munkahelyre átlag 7 km-t kell gyalogolni. A gépesítés pedig a hegyes terepen nehezen terjeszhető ki.

b) Lélektaniak: az elvándorlás azt jelenti, hogy a földműves elszakad a földtől; az a hajdani földműves, akit „földéhsége“ a századok során röghez kötött. A magántulajdon társtulajdonná való átalakításával megszűnt az önértékű és öntörvényű földszeretet. A középjátnai volt gazdálkodó, aki nem ismerte sem a jobbagságot, sem a kifejezetten agrárproletár állapotot, napjainkban, városban olyan színvonalú életkörülményekkel ismerkedett meg, melyek jóval magasabbak, könnyebbek, civilizáltabbak, mint azok, amelyeket falujában elérhet. Gyerekeiben is kialakította ezt a meggyőződést, és semmiképpen sem irányítja őket a mezőgazdasági munka felé. Hozzájárult ehhez a középjátnai termelőségvetkezett első éveinek rossz termése és gyenge javadalmazása, amely alatta maradt az ezt megelőző évek jövedelmi átlagának.

Következtetések

1. A középjátnai foglalkoztatottság átrétegződésének fő tendenciája a mezőgazdasági keresők számának csökkenése, melynek fő útvonala a falusi földműves városba áramlása, ipari munkás státusba. Az elvándorlás legnagyobb fokú 1960 és 1965 között. Az utóbbi években csökken, viszont növekedik a szakmai mobilitás. Tehát az előttünk álló időszakban a foglalkoztatottság struktúrájában ugyan-

olyan változást várhatunk — az agrárnépesség csökkenését —, de megváltozott úton.

a) A csökkenés nem annyira a városba özönlésben, mint inkább abban érvényesül, hogy a kiöregedett mezőgazdasági munkaerő helyébe sokkal kisebb számban lépnek *parasztzármazású fiatalok*. A különbség megnöveli az intergenerációs mobilitás jelentőségét, ami a falusi munkaerő szakképesítési arányának javulásához vezet, s ennél fogva a foglalkozási struktúra árnyaltabbá válik.

b) Az ipari dolgozók számának emelkedését ellentétes irányban befolyásolja a terciér szektor foglalkoztatottjainak növekedése. A jövőben televízió- és rádió-javító műhely nyílik, fodrászat, és kibővül az egészségügyi, kulturális-szociális szolgálat.

2. A társadalmi élet demokratizálása elősegítette az iskolázás, tanulás, szakmai képzés általánosan értelmezett javulását. Az elmúlt időszakban az iskolai végzettség intergenerációs változása emelkedő társadalmi mozgást jelzett, s a faluból kifelé vezetett. Az iskolai végzettség meghatározta az egyén társadalmi helyzetét. Ez olyan elegyedéshez vezetett, mely uralkodóvá tette a függőleges foglalkozás-mobilitást, s ez a jövőben is döntő szerepű lesz, de az iskolai végzettség nem fogja egyértelműen meghatározni az egyén társadalmi helyzetét. Létezik a mobilitásnak egy másik útja is, amit ugyanolyan iskolai végzettségű egyének fázis-eltolódásban tesznek meg.

3. A megye iparosítási tervének megvalósítása következtében növekedni fog a foglalkozás területi mobilitása, de sugara csökken, és a megyei központ, Sepsiszentgyörgy és Barót felé irányul majd.

Kósa Szánthó Vilma

Nagy Pál: Szolidaritás

